

Radeloosheid en paniek

Roman

door Trynitsje van der Steege

Londen, 1922. De *Great War* is al vier jaar voorbij, de Victoriaanse moraal brokkelt af, er heerst werkloosheid onder veteranen en onvrede onder de bevolking. In die omstandigheden proberen de 26-jarige Frances Wray en haar moeder het hoofd boven water te houden in hun villa in een van de betere buurten van Londen. Frances' broers zijn gesneuveld en haar vader stierf kort na de oorlog, de beide vrouwen met grote schulden achterlatend. Het personeel is ontslagen, Frances doet het huishouden zelf - en ze nemen huurders in huis.

De *huisgenoten*, de zesde roman van Sarah Waters, begint op het moment dat Leonard en Lilian Barber hun intrek nemen in de kamers op de eerste verdieping. De spanning zit er meteen in, vanwege het klassenverschil tussen de Wrays en de Barbers en het ongewone van de situatie: Frances en haar moeder weten niet goed hoe ze zich behoren te gedragen als hospita's jegens hun vrijmoedige huurders.

Als Frances en Lilian elkaar beter leren kennen ontstaat er een warme vriendschap waar gaandeweg ook weer spanning insluipst; een zinderende, erotische spanning tussen twee vrouwen die hartstochtelijk verliefd worden.

Het tweede deel van het

boek beschrijft dan de affaire tussen Frances en Lilian, maar biedt ook een beeld van de verstoorde verstandhouding tussen Lilian en haar man Leonard. Er ontstaat een onhoudbare driehoeksverhouding die Leonard met de dood moet bekopen - wat overigens op gruwelijk meeslepende wijze wordt beschreven.

Daarna volgt in het derde deel het politieonderzoek en de rechtszaak over Leonards moord, waarin de vaart en vernuftigheid van de plot ten onder dreigen te gaan in paniek en hysterie van de personages. Frances' emoties en gedachten schieten alle kanten op, en haar hunkering naar Lilian en hun gestolen, gespannen gesprekken gaan op den duur vervelen - en doen bovendien verwonderen of er dan echt niemand doorheeft dat er wat speelt tussen die twee. Waters

komt soms woorden te kort om alle gevoelens te beschrijven en vervalt daardoor regelmatig in clichés - een schril contrast met de bruisende originaliteit die ze elders tentoonspreidt. Sowieso is het realisme in deze roman para-

Leonard moet de verhouding met de dood bekopen

doxaal; Waters heeft uitgebreid onderzoek gedaan om de juridische gang van zaken zo natuurgetrouw weer te geven, maar heeft de saai en langdradige rechtszittingen ook saai en langdradig beschreven. Er worden in dit deel van *De huisgenoten* echter wel interes-

sante morele vragen opgeworpen en Frances' positie is een intrigerende: ze heeft niet zelf de moord gepleegd maar is wel op alle fronten medeplichtig, omdat ze haar geliefde wil beschermen - waarbij weer de vraag rijst hoe ver die liefde gaat, en hoe ver de bescherming. En hoe betrouwbaar is het beeld eigenlijk dat Frances van Lilian schetst? Frances is als de dood dat de politie sporen ontdekt van wat zich werkelijk heeft afgespeeld, maar tegelijkertijd is ze ook als de dood dat een onschuldige iemand voor de moord opdraait. Aan geen van beide scenario's durft ze conclusies te verbinden, maar het zet wel de lezer aan het denken.

Waters heeft een geslaagd boek afgeleverd. Naast nauwgezette research laat ze een treffend psychologisch inzicht zien, en geeft ze levendige be-

schrijvingen van sfeer en tijdsbeeld van de jaren twintig (mode, muziek en subtiele verwijzingen naar klassenverschillen en modernisering).

Bovendien is Waters een uiterst goede observator van menselijke maniertjes; zo zit Lilian vaak gedachteloos aan haar lippen, en is het beeld van een jongetje dat op een feest naar huis wil en 'bij zijn moeder op schoot [klom] en probeerde haar lippen op elkaar te knijpen: 'Je mag niks meer zeggen!' herkenbaar en aandoenlijk. De eerste helft van *De huisgenoten* toont de personages en hun omgeving op een aantrekkelijker manier en is op een prettiger manier spannend; de tweede helft van het boek trekt de lezer de diepte in, en laat hem verdrinken in de golven van radeloosheid en paniek. Met een paar stemmingswisselingen minder en geliefden c.q. *partners in crime* die een paar slagen minder om elkaar heen draaiden was dit boek nog geslaagder geweest.

Homoseksualiteit in romans

Meteen nadat haar proefschrift over 'homoseksualiteit in historische romans van 1870 tot nu' af was, schreef Sarah Waters (Wales 1966) zelf een roman in dat genre: *Tipping the Velvet* (1998), *Fluwelen begeerte* over oesterver-

koopster Nancy die met revuester Kitty naar Londen trekt om op te treden in theaters en music-halls. Daarna schreef ze *Affiniteit* (1999), *Vingervlug* (2002), *De nachtwacht* (2006) en *De kleine vreemdeling* (2009). Vaak spelen lesbische

verhoudingen een rol in Waters' werk, meestal binnen het bredere kader van maatschappelijke verhoudingen, de positie van vrouwen en het leven aan de zelfkant van de Britse maatschappij in de 19e en begin 20e eeuw.

i De *huisgenoten*. Sarah Waters. Vertaling Marijke Versluis, Nico Groen, Sjaak de Jong, Nijgh & Van Ditmar, 560 pag, 22,50 euro, e-book 13,99 euro

Leed als kroonjuweel

Roman

door Tjerk de Reus

Zo begon het duwen en trekken en vechten.' Die zin staat midden in de allereerste bladzijde van *Ik kom terug*, de nieuwe roman van Adriaan van Dis, en blijkt de lading van de roman goed te dekken. De moeder en de zoon zijn op dat moment in het verhaal verwikkeld in een gevecht om een sleutel, die op een geheimzinnige koffer past. Die koffer herbergt spullen van moeder, zaken uit het verleden - en daarin mag de jonge Adriaan zijn neus niet steken. Ook zou hem de toegang ontzegd worden tot het binnenwereld van zijn moeder, totdat zij in haar laatste levensfase hem welbewust opening van zaken biedt. Hij raakt vervolgens met haar in een proces verwikkeld waarin hij het verleden onder ogen ziet.

Deze archeologie van het familieverleden vormt het verhaal van de roman. Hoewel, is het echt een roman? Veel aspecten van het boek wijzen op een hoog percentage autobiografie en feitelijkheid. Op de website van Van Dis kun je zelfs nakijken welke esoterische boeken zijn alternatieve moeder zoal bestudeerde.

De jeugdijaren van Van Dis vormen geen periode van pret en jolijt. In diverse romans en novellen deed hij uit de doeken hoe hij opgroeide in een geïsoleerd gezin, met een Indisch verleden en een geweldadige vader. De dwangmatige opvoeding, de somberte, de dreiging die hij ervoer - wie vaker werk van Van Dis las, herkent het repertoire.

Deze keer legt Van Dis de focus volledig bij zijn 'bizarre' moeder. Ook zij is problematisch voor de jonge Adriaan. Ze probeert hem vol te stoppen met alternatieve levenswijzen, die ze onder meer ontleent aan een boek met de opwekkende titel *Gezond occultisme*. Maar spirituele vaagheden waren niet besteed aan de jonge Adriaan, die opgelucht is als hij het ouderlijk huis kan verlaten: 'Op mijn negentiende verliet ik het ouderlijk huis en likte de wonden van de moederliefde.'

Het initiatief om te willen praten over haar leven, komt van de moeder. Maar het appelleert meteen aan een diepe drang bij Van Dis zelf. Hij voelt de zich altijd buitengesloten, en krijgt nu onverwacht de kans binnen te dringen in de

geest van zijn moeder, en daarmee in het familieverleden.

Na verloop van tijd begint hij de verhalen van zijn moeder op te schrijven met het plan er iets van te maken, dit boek dus. Hij is een 'schrijvende gier' die, zoals het motto luidt, 'zijn familie offert op het

Hij vertelt erover in porseleinen zinnepjes

altaar van de fictie' (citaat van David Vann). Ergens in de roman bedenkt de verteller: 'Leed is een kroonjuweel dat niemand zich graag laat afnemen.' Dat geldt dubbel en dwars voor Van Dis zelf, die zijn leed ruimschoots heeft benut voor zijn fictie.

Verbeteren

Het aardige aan de roman is het tijdsbeeld dat je voorgeschiedt krijgt. Toen Van Dis in de jaren tachtig begon met schrijven over zijn problematische Indische achtergrond,

was dit stuk Nederlands verleden nog herkenbaar en actueel. Inmiddels lijkt deze collectieve herinnering wat veeleer te zijn door de voortschrijdende tijd. Dan is het toch heel aardig om hier een beeld te zien verrijzen van de generatie die leefde met herinneringen aan Indië.

De moeder van de verteller is bovendien een typische aanhanger van een alternatief wereldbeeld dat zich afspeelt in een andere context dan vandaag. Wat nu voor veel mensen een soort *Spielerei* is, was destijds in progressieve kring een verbeterd soort spirituele ideologie.

Van Dis is een regelrechte estheet. Hij delft veel pijnlijks uit zijn verleden op, en vertelt erover in porseleinen zinnepjes. Dat maakt de existentiële lading van de verhouding moeder-zoon soms heel zwak. Je hoort het Van Dis al zeggen, aan tafel bij *De Wereld Draait Door*, met zijn geaffecteerde stem: 'Ik had geen spaz in die swami' (oosterse wijsheidsleraar). Als zijn moeder een tasjesdief toetakelt, noteert hij: 'Ik was stupéfait'. Daarbij zit er een sterke dui-

ding in de roman zelf. Van Dis legt geregeld uit hoe we de ontwikkelingen in psychologisch opzicht moeten begrijpen, en dan raakt hij al snel in sentimentele sferen. Bijvoorbeeld als hij met zijn moeder in de auto zit: 'We zochten evenwicht, onze schouders schampten elkaar, schrokken, en toen ik mijn armen naast de hare zag, onze lempen armen, besefte ik eens te meer dat ik haar bouw had - de boerenbouw. Hoe breed we ook waren, we werden allebei kind op deze reis...' Zo'n drietal emotionele puntjes komt vaker voor ('door dat besef kwam ze angstig dichtbij...').

Van Dis' nieuwe roman leest prima weg, een tijdperk komt in beeld en de psychische spanningen in de familiale sfeer zijn herkenbaar. Tegelijk heeft de roman iets ijs door de al te fijnzinnige esthetiek.

i *Ik kom terug*. Adriaan van Dis. Uitgeverij Augustus, 19,90 euro

